

PROFESOR PhDr. PhMr. JAN STANISLAV ŠTĚRBA-BÖHM

VĚDECKÝ, PEDAGOGICKÝ A LIDSKÝ PROFIL*)

K výročí 110 let narození a 45 let úmrtí
9. 11. 1874–1. 1. 1938

M. MELICHAR, B. MELICHAR**

V meziválečném období se mezi českými vědeckými pracovníky chemického zaměření proslavila čtveřice chemiků z řad farmaceutů: prof. PhDr. PhMr. Bohumil Kužma, budovatel chemických učilišť brněnských vysokých škol,¹⁾ prof. PhDr. PhMr. Jan Stanislav Štěrba-Böhm, profesor chemie a přednosta ústavu pro chemii farmaceutickou a aplikovanou přírodovědecké fakulty UK v Praze, prof. PhDr. PhMr. Jiří Baborovský, zakladatel teoretické a fyzikální chemie u nás²⁾ a prof. PhDr. PhMr. František Plzák, profesor organické chemie přírodovědecké fakulty UK v Praze.³⁾ První tři byli žáky nejvýznamnějšího českého chemika, prof. PhDr. Bohuslava Braunera.^{101–104)} Tento příspěvek je věnován osobnosti jednoho z nich, prof. Štěrbovi-Böhmovi, k výročí 110 let narození a 45 let úmrtí.

Při této příležitosti jsme data o prof. Štěrbovi z původních pramenů doplnili, rozšířili a zpřesnili a pokusili se prakticky o úplnou biografii a bibliografii. Životopisné údaje z doby dětství Jana Štěrby, o jeho rodičích a příbuzných⁴⁾ jsou doloženy ponejvíce podle^{5–6)} údaje z doby praxe a studií a o celé činnosti na vysoké škole jsou doloženy podle^{9–10 14 15 35)}, jakož i citacemi z odborných a vědeckých časopisů a publikací. Text jsme doplnili vysvětlivkami a poznámkami^{1–3 11 17 46 54 120 121 128 129)}, popř. i příslušnými odkazy.

Profesor PhDr. PhMr. J. S. Štěrba-Böhm se narodil 9. 11. 1874 v městě Sezemice, okres Pardubice.⁴⁾ Rodinné zázemí ani ne po roce narušila smrt matčina a po pěti letech smrt otceva. O malého sirotka pečovala zprvu chůva a pak nevlastní matka, Anna, rozená Böhmová, provdaná Štěrbová, provdaná Jiroutková,⁴⁾

která podruhé ovdověla a s nevlastním synem Janem se ze Sezemice přestěhovala roku 1883 ke své sestře do Prahy.⁸⁾ Po čtyřech třídách gymnazia v Žitné ulici (1885/1886–1888/1889)⁹⁾ vstoupil od 1. 8. 1889 do

Obr. 1. Prof. Štěrba-Böhm — děkan přírodovědecké fakulty UK

*) Zkráceně předneseno na XXII. sympoziu sekce dějin farmacie České farmaceutické společnosti, Chrudim, 27. až 29. 4. 1983. Souhrny přednášek, s. 8.

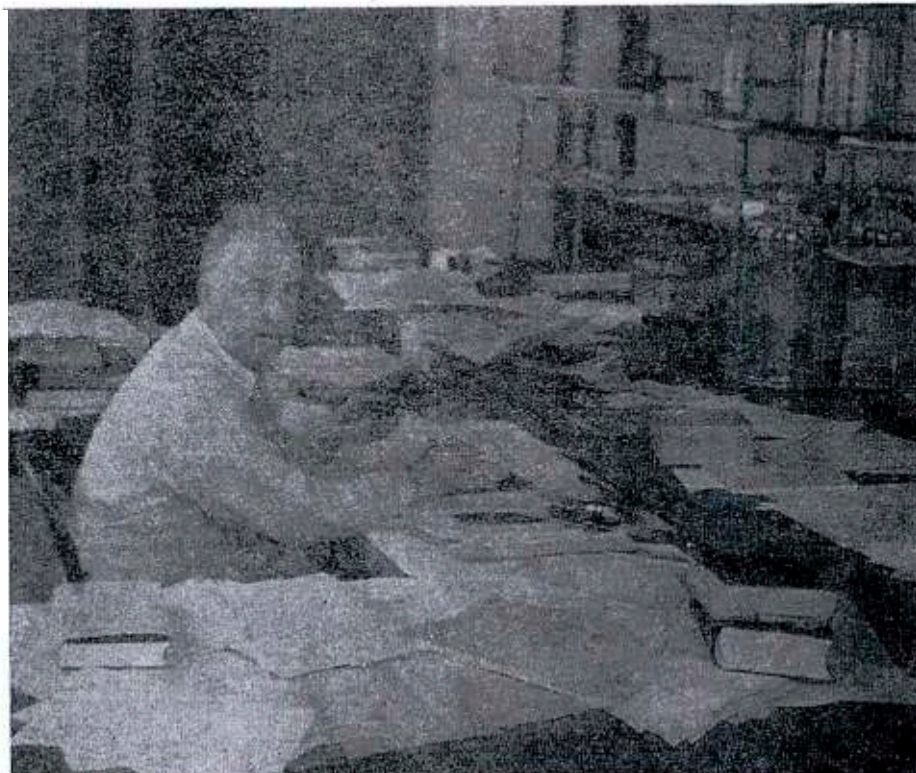
***) Autoři působili jako asistenti a doktorandi prof. Štěrby-Böhma v letech 1929/1930 až 1932/1933 (B. M.) a 1932/1933 až 1934/1935 (M. M.).

lékárnické praxe v Benešově u Prahy u lékárníka PhMr. Zdenko Šimáčka a tirocínální zkoušku složil v Táboře 20. 8. 1882.^{10 11)} Farmaceutické studium absolvoval v letech 1892/1893 až 1893/1894 na filozofické fakultě v Praze^{15a)} a byl promován magistrem

farmacie 26. 7. 1894.¹³⁾ Se svým spolužákem PhMr. B. Kužmou¹⁾ pak vykonali jako tzv. jednoroční dobrovolníci službu v lékárně vojenské nemocnice v Dubrovniku. Poté J. Štěrba pracoval až do poloviny roku 1898 jako kondicinující v lékárnách v Bělehradě, Florencii, ve Vídni a jinde a cestoval též po zemích Blízkého východu, Palestině a Egyptu.¹⁷⁾

letou obětavou péčí, kterou mu věnovala, připojil ke svému příjmení její rodné příjmení Böhm.^{4 21)} V témž roce se oženil s PhDr. Annou, rozenou Jenko z Lublaně.²⁰⁾

Mimořádná (21. 12. 1913) a řádná (1. 11. 1920) profesura chemie,²²⁾ jmenování přednostou Ústavu pro chemii farmaceutickou, jakož i vědecká, odborná

Obr. 2. Prof. Štěrba-Böhm ve své pracovně

Jako mimořádný posluchač absolvoval čtyři semestry filozofické fakulty UK v Praze (od zimního semestru 1898/1899 až do letního semestru 1900 včetně);^{16a-f)} po doplnění středoškolského studia maturitou na vinohradském gymnáziu (v létě 1900) studoval, nejspíše na doporučení prof. B. Braunera, pět semestrů (zimní 1900/1901 až zimní 1902/1903 včetně) jako řádný posluchač na Sorboně v Paříži, kde experimentálně pracoval u prof. H. Moissana (Laboratoire de chimie générale de la faculté des sciences de Paris.)¹⁴⁾ Výsledkem pařížského pobytu byl soubor prací o sloučeninách ceru,⁵⁵⁻⁵⁸⁾ který pak v Praze předložil na filozofické fakultě jako disertaci.^{59 85)} Doktorem filozofie PhDr. byl promován 26. 10. 1903.^{15b)} Poté se stal asistentem prof. PhDr. PhMr. Aug. Bělohoubka v chemicko-farmaceutické laboratoři c. k. české univerzity v Praze, studijně pobyl krátce v Lipsku (sám udává data pobytu jen nepřesně 1903-1904^{15b)} u fyzikálních chemiků Wilh. Ostwalda (1863-1932) a R. Luthera (1868-1945). Venia docendi mu byla udělena 24. 10. 1908 pro dějiny chemických teorií.⁴⁶⁾

Po roce 1908 započal Štěrba své nejvýznamnější práce experimentální - izolaci tehdy velmi vzácného prvku skandia ve formě oxidu a studium některých sloučenin skandia.^{54 63-67)}

V roce 1912 byl doc. PhDr. PhMr. Jan Štěrba adoptován svou nevlastní matkou a z vděčnosti za dlouho-

a organizační činnost předurčily, aby se prof. Štěrba-Böhm stal význačnou a váženou českou chemickou a farmaceutickou osobností, jejíž obraz se vtiskl do povědomí současníků i pozdějších generací.

Dvacátá léta a polovina let třicátých byly dobou plného rozvinutí Štěrbovy osobnosti jako vysokoškolského učitele, vědeckého pracovníka i funkcionáře chemických a farmaceutických organizací a společnosti. Od poloviny třicátých let jakoby se nad prof. Štěrbou obzor zasmušil. Byla to předně vleklá nemoc jeho paní a její úmrtí v roce 1936.²⁰⁾ A pak - na přelomu roku 1937/1938, dne 1. 1. 1938 v 1 h 15 min, prof. Štěrba zemřel ve vinohradské nemocnici, kdy podlehl rychlému průběhu streptokokové nákazy vniklé oděrkou na rtu. Prof. Tomíček tehdy napsal:³⁰⁾ „...tak jako bez odmluvy a přesně plnil povinnosti svého povolání, tak bez odkladu odešel od své chemické práce, od svých zkumavek, baněk a krystalizačních misek tam, odkud není návratu“. Smrt ho milostivě ušetřila od dalších ran; jednak to bylo rozbití a okupace republiky, jednak zavření vysokých škol a s tím související zničení nebo zcizení velké části materiálních výsledků jeho práce: legendární množství spektrálně čistého skandiumoxidu se během okupace ztratilo a sazba připraveného vydání Československého lékopisu byla okupanty rozmetána.¹²⁹⁾ A konečně: tragickou smrtí ani ne třicetiletého syna, RNDr. Jana Petra Štěrby-

Böhma,^{20 72 85 (9)}) vymřel roku 1942 rod Štěrby-Böhmů. Prof. dr. J. S. Štěrba-Böhm byl pochován do rodinného hrobu v Sezemicích.³⁰⁻³⁴⁾

Těžkým celoživotní vědecké činnosti prof. Štěrby-Böhma byly sloučeniny prvků vzácných zemin; svými pracemi se zařadil mezi přední světové badatele,^{52 53)} zejména ve sloučeninách ceru^{55-62 85 (3)} a skandia.^{63-73 85 (4 7-9)} K těmto pracím jako doplňující se družil výzkum sloučenin jiných prvků (molybden, olovo^{79 80 82 85 (1 2)}), dále zájem o některé druhy záření^{74 75)} a o analýzu radioaktivních nerostů.^{76-78 81 85 (5 6)} Všechny tyto práce a zájmy vyrůstaly teoreticky a experimentálně z celkové dobové orientace anorganické chemie, jež se vyvíjela na přelomu minulého a tohoto století pod vlivem silné individuality prof. dr. B. Braunera, jedné z vedoucích osobností anorganické chemie nejen u nás, ale i v celém světě.¹⁰¹⁻¹⁰⁴⁾ Prof. Brauner byl přesvědčen, že vysvětlení zákonitostí periodické soustavy, na niž soustavně spolupracoval s Mendělejevem, vyžaduje, aby se při preparaci nových anorganických sloučenin postupovalo záměrně, plánovitě, za extrémních podmínek a aby se sloučeniny připravovaly ve vysoce čistém stavu; věděl, že jsou to zvláště prvky vzácných zemin, které svým mimořádným postavením v periodické soustavě mohou být spojeny s poznatky o nově objevených druzích záření, jakož i klíčem k vysvětlení mnoha nejasností a zdánlivých anomálií periodické soustavy. Je značně pravděpodobné, že právě proto prof. Brauner doporučil a směřoval v roce 1900 studijní pobyt mladého Štěrby do Paříže, kde bylo vše pro studium a experiment k dispozici v laboratořích slavných již chemiků a fyziků, jako byli H. Moissan (1852—1907), G. Urbain (1872—1938) a pozdější nositelé Nobelovy ceny H. Becquerel (1852—1908), P. Curie (1859 až 1906), M. Curie-Sklodowska (1867—1934).

Mladý Štěrba se v Paříži zřejmě rychle orientoval, neboť již v letech 1901 a 1902 publikoval ve Francii pod vedením Moissanovým své první práce o ceru,⁵⁵⁻⁵⁸⁾ jež ve svém celku^{59 60 85)} znamenají nový metodický přínos k přípravě čistého oxidu ceru,^{55 56)} oxykarbidu ceru⁵⁸⁾ a silicidu ceru⁵⁷⁾ získaných prioritně v Moissanově elektrické peci. Na tematice ceru pracoval ještě později v Praze s V. Matulou⁶¹⁾ a s A. Písaříčkem.^{62 85 (3)}

Nejvýznamnější jsou Štěrbovy práce v oblasti chemie skandia, které jako prvek s lichým atomovým číslem (21) pro svou roztroušenost v litosféře ($6 \cdot 10^{-4} \%$)¹²⁷⁾ bylo jen velmi vzácně a v malých množstvích dostupné a které prof. Brauner trefně charakterizoval jako „extrapolaci“ v sérii prvků vzácných zemin.⁵⁴⁾ Kusé poznatky předchozích autorů o sloučeninách skandia Štěrba zpřesnil svými experimentálními pracemi⁶³⁻⁶⁷⁾ a svých spolupracovníků-doktorandů.^{68-73 85 (4 7 8 9)} Originálním izolačním postupem⁶³⁻⁶⁵⁾ zpracoval na skandiumoxid asi 700 kg průmyslových odpadů, které zbyly po izolaci sloučenin wolframu z krušnohorského a japonského wolframitu a jež obsahovaly jen asi 0,33 % skandiumoxidu. Po stovkách krystalizací skandiumformiátu získal prioritně a světově unikátní množství spektrálně čistého skandiumoxidu (asi 2 kg). Přitom mu pomáhala i jeho paní;²⁰⁾ za prokázanou trpělivost jí vyslovuje dík.⁶⁵⁾ Touto důmyslnou izolací vytvořil Štěrba materiální základ pro vznik vědecké školy zaměřené na přípravu a podrobnější studium sloučenin skandia.

Veelku zde bylo připraveno a popsáno na 40 nových sloučenin skandia. Sám kromě izolace skandiumoxidu studoval komplexní fluoskandiáty,^{66 67)} v dalších pracích pak to byly komplexní oxaláty skandia se St. Škramovským^{68-70 85 (4)}), komplexní uhličitany se synem Janem Petrem^{72 85 (9)} a sírany a selenany skandia se Z. Trousem.^{73 85 (5)} Podstatným přínosem Štěrbovy školy byly experimentální důkazy amfoterního chování skandium hydroxidu a existence sloučenin skanditanových s M. Melicharem^{74 85 (7)}) jako potvrzení odstupňovaně stoupající elektropozitivity prvků od hliníku přes skandium k yttriu.

Z ostatních prvků, především těch, s nimiž se J. Štěrba setkal při izolaci skandiumoxidu, se zabýval jednak stanovením molybdenu s J. Vostřebalem,^{79 80 85 (1)} jednak čtyřmocným olovem s M. Auerspergrovou.^{82 85 (2)}

J. Štěrba, bývalý posluchač Becquerelův, byl u nás jedním z prvních, kteří studovali některé druhy záření, zvláště vliv katodového záření na velmi čisté sloučeniny.^{74 75)} Pobyt v Paříži vzbudil také Štěrbov zájem o radioaktivitu. Radioaktivní nerosty studoval při analýze usazenin teplických pramenů,⁷⁶⁾ při analýze minerálu ultrabasitu s V. Rosickým,^{77 78)} důležitého jako možný zdroj germania, dále při analýze minerálu pisekitu v práci A. Krejčího.⁸⁴⁾ Pak při analýzách létavých prachů jáchymovského smolince se zaměřil na chemii aktinia s B. Bosákem^{85 (5)} a na izolaci polonia s B. Melicharem.^{85 (6)}

Obsáhlý Štěrbov soubor spektrálně čistých sloučenin, zvláště některých prvků vzácných zemin, umožnil A. Dorabalské^{83 84)} z varšavské Świątosławského školy stanovit mikrokolorimetrickou metodou samovolný vývoj tepla sloučenin některých prvků s lichým atomovým číslem. Práce Štěrbovy školy o skandiu našly u nás úspěšné pokračovatele až téměř po 20 letech v kolektivu učitelů Vysoké školy chemicko-technologické v Praze, vedeném profesory F. Petřem a B. Hájkem.^{130 131)} Měli k dispozici asi 500 kg koncentrátu s obsahem 40 % skandiumoxidu; koncentrát získal J. Slavík v ústecké chemické továrně z wolframitových zbytků. V letech 1956/1957 izolovali v čistém stavu kompaktní kovové skandium. Souborem svých prací na přípravě nových sloučenin a studiem technologických postupů pro možnou průmyslovou výrobu¹³¹⁾ se dostala chemie skandia, považovaného dotud za vzácný prvek, opět do popředí, přestože praktické použití kovového skandia i sloučenin ve větším měřítku prozatím chybí.

Kromě anorganické chemie se J. Štěrba věnoval i historii chemie.⁹⁶⁻⁹⁸⁾ Habilitační spis, Dějiny chemie I,⁹⁶⁾ vydaný vlastním nákladem roku 1907 a zaměřený na dobu flogistonovou, znamená pozoruhodné obohacení české chemické historiografie, jak se v poslední době zdůrazňuje.¹²²⁾ I když Štěrba zůstal v duchu své doby u historie individualit, postřehl správně mimořádný náboj osobnosti Lomonosovy. Správně též vystihl pokrokový vliv francouzských chemiků z doby francouzské revoluce a během celého 19. století, tj. v tzv. kvantitativním období chemie.^{96 97)} Rovněž ve svých stylisticky vybraných medajloncích, popř. kratších biografiích, vystihl prof. Štěrba-Böhm novost přínosu nejvýznamnějších chemiků své doby: D. I. Mendělejeva,⁹⁹⁾ B. Braunera,¹⁰¹⁻¹⁰⁴⁾ M. Curie-Sklodovské.¹⁰⁰⁾ Ocenil též kulturní roli lékárníků ve slovanských zemích.⁹⁸⁾ Je třeba

upozornit, že Štěrba-Böhma asistent a žák v oboru chemie a radioaktivity, V. H. Matula, se stal jeho pokračovatelem jako významný historik chemie.⁴⁴⁾

Chceme-li zhodnotit farmaceutický přínos prof. Štěrby-Böhma, je třeba zdůraznit, že se věnoval především normotvorné činnosti lékopisné. Jako spoluautor se podílel již na Bělohoubkově Výkladu ku Farmakopoei rakouské⁹⁵⁾ a po roce 1918 vzal za své splnit nezbytný požadavek — dát nově vzniklému státu základní farmaceutické normativní dílo: Československý lékopis. Ve funkci předsedy 2. lékopisné komise,¹¹⁰⁾ která jednala v údobí od června 1926 až do konce roku 1937 a v níž působil také jako předseda její chemické sekce,¹¹³⁾ odevzdal 11. 12. 1937⁵⁰⁾ zástupci ministerstva zdravotnictví rukopis Čs. lékopisu po 11 letech práce, shodou okolností tři týdny před svou náhlou smrtí.¹²⁹⁾ V souvislosti s přípravou ČsL uveřejnil též několik drobnějších příspěvků kontrolně analytického charakteru,^{86–92)} zajímal se o farmaceutický průmysl,⁹³⁾ o farmacii v zahraničí,⁹⁴⁾ Celkový pohled na farmaceutickou chemii a další farmaceutické vědní obory jako na samostatné disciplíny ovšem v tehdejší době úplně chyběl. Pro zadávání farmaceutických témat jako disertačních prací scházela tehdy především teoretická opora vyvěrající z potřeby farmaceutických věd^{123–126)} (viz témata Štěrbových doktorandů, většinou farmaceutů.⁸⁵⁾

Prof. Štěrba-Böhm zastával mnoho funkcí a byl členem mnoha vědeckých a odborných společností a organizací chemických a farmaceutických: člen České akademie věd a umění,^{23 26)} mimořádný člen Královské české společnosti nauk,^{23 26)} děkan přírodovědecké fakulty UK 1928/1929, proděkan 1929/1930,^{156a)} člen (od roku 1905),¹³²⁾ čestný člen Čs. chemické společnosti,¹⁰⁸⁾ a člen redakční rady Chemických listů, redaktor Spisů vydávaných přírodovědeckou fakultou UK,¹⁰⁹⁾ předseda 2. lékopisné komise,^{50 110)} místopředseda FIP od roku 1936 až do smrti,¹¹¹⁾ dopisující člen Union International Employés de Pharmacie,¹¹²⁾ člen výboru Čs. lékárnické společnosti, čestný člen Čs. lékárnické společnosti, čestný člen Spolku čs. farmaceutů,²⁶⁾ čestný člen Přírodovědeckého klubu v Praze, čestný člen Powozceznego Towarzystwa Farmaceutycznego ve Varšavě,²⁶⁾ čestný člen Bulharské sedjanky v Praze,²⁶⁾ administrativní ředitel budovy chemických ústavů od roku 1925 po odchodu prof. Braunera do důchodu,^{156d)} předseda Ústředního výboru obrany civilního obyvatelstva¹¹⁵⁾ (v zimním semestru 1934/1935 ohlásil přednášku: Chemie bojových plynů),¹⁵⁶⁾ odborně technický člen patentního soudu,¹¹⁶⁾ jako expert se spoluúčastnil na posudku o Rukopisu královédvorském a zelenohorském.¹¹⁷⁾

Jako pedagog a přednášející se prof. Štěrba-Böhm vyznačoval velmi jasným, přehledným, srozumitelným a pregnantním podáním látky s mírně archaizujícím podbarvením přednesu. Citujeme v tom směru i názor jednoho z posluchačů.²⁴⁾ Pro farmaceuty přednášel anorganickou chemii farmaceutickou, analýzu farmaceutickou anorganickou a vedl evičení ve farmaceutické anorganické chemii. Ve farmaceutických přednáškách demonstroval kvalitativní důkazy sám, zatímco mu asistenti podávali reagenty. Velmi známé a ceněné byly zejména jeho přednášky Anorganická chemie pro pokročilé, v nichž postupoval podrobně podle periodické soustavy a jež při stálém doplňování látky trvaly v cyklu čtyři až pět let. Byl přímo vzorem přednášejícího. Na přednášky se vždy pečlivě přípra-

voval, obsah přednášek pro pokročilé doplňoval z literatury. Do posluchárny vstupoval vždy na minutu přesně. Vychoval četné generace farmaceutů i přírodovědců, z nichž ovšem ti nejmladší jsou nyní již sedmdesátíčníky. Dal rovněž metodické základy činnosti řadě významných vědeckých a pedagogických pracovníků.

Ve funkci děkana a proděkana přírodovědecké fakulty UK v Praze, jakož i z titulu profesora, funkcionáře Čs. lékárnické společnosti a FIP vykonal četné reprezentační cesty¹¹⁸⁾ i studijní exkurze s posluchači farmacie do zahraničí.¹¹⁹⁾

Ke studentům byl prof. Štěrba-Böhm jako examinator shovivavý, leč spravedlivý, vědomě nikomu neukřivdil. O studentské záležitosti měl vždy zájem a sám se rád jako vedoucí účastnil exkurzí pořádaných Spolkem čs. farmaceutů jednak v ČSR, jednak v zahraničí.¹¹⁹⁾ Na zahraničních exkurzích svou francouzštinou dobře reprezentoval. S cestovatelskými a služebními pobyty v zahraničí^{117 118 119)} souvisí patrně jeho znalosti zeměpisné a cestopisné literatury a zájem o filatelii.¹⁰⁷⁾

Jako člověk byl prof. Štěrba-Böhm spíše uzavřený, solidně konzervativní povahy, ke spolupracovníkům vždy korektní se smyslem pro spravedlnost. Měl určité porozumění pro lidské slabosti, k sobě byl však vždy velmi přísný, zaujatý především svou vědeckou a odbornou činností a pravidelným pracovním režimem.¹²⁰⁾ „Byl příkladem v práci pečlivé, čisté a úzkostlivě svědomité.“¹²⁷⁾

Při životních jubileích, při úmrtí a při různých příležitostech byly uveřejněny v odborném a vědeckém tisku, popř. i jinde, články o prof. Štěrbovi-Böhmovi,^{23–46 47–50 52 53 122)} často doprovázené individuálními nebo skupinovými fotografiemi.^{23 25–28 32 38 43 51)} Zvláště je třeba si všimnout článků z pera jeho mladších současníků: O. Tomička,^{25 30)} J. H. Křepelky,⁴²⁾ St. Škramovského^{22 36)} a hodnocení habilitačního spisu.¹²²⁾

Kolegiální styky udržoval s prof. F. Plzákem, O. Tomičkem, J. Heyrovským¹²⁸⁾ a s mineralogy F. Slavíkem a F. Ulrychem, zejména při společných recenzích disertací, při rigorózech apod. Zdánilivě odměřený poměr ředitele budovy chemických ústavů na Albertově k osazenstvu zajímavě dokresluje skutečnost, že ke konci letního semestru zval všechny členy chemických ústavů na „exkurzi“ k Flekům, k čemuž nebo i při jiných příležitostech zpravidla doc. dr. Radim Uzel, „přísežný a úředně zpřávaný básník chemických ústavů“ z Ústavu pro chemii analytickou, skládal veršované pozvánky.¹²¹⁾ Na „exkurzi“ se šlo kolektivně přímo z ústavů.

Jak hodnotíme v současné době přínos prof. Štěrby-Böhma? Byla to výrazná osobnost z konce klasické éry české anorganické chemie. Historicky správnou orientaci zaujal k základům chemie a přírodovědy počátku 20. století, tj. k výzkumu zákonitostí, jimiž periodická soustava prvků přispívá k jednotnému nazírání na složení hmotného světa. Iniciativně si vytvořil pracovní podmínky i v chudě vybavených laboratořích pražské „české e. k. university“. Jeho pokrokové a průbojné postoje se projeví zejména záměrnou přípravou sloučenin skandia, jejichž vlastnosti, zvláště v poměru k sousedním prvkům, potvrdily v dalších podrobnostech správnost zařazení Mendělejevem předpověděného ekaboru = skandia do periodického

систému. Skandium a jeho sloučeniny zůstávají ve světové literatuře navždy spojeny s jeho jménem. Pozitivně je třeba hodnotit jeho historickou práci o době flogistonové a položení základů prvního československého lékopisu. V tom všem spočívá těžiště Štěrbova vědeckého přínosu v období, kdy české chemické vědy teprve dovršovaly své zapojení do celosvětového proudu.

Выводы

Мелихар М., Мелихар Б.: Проф. Фил. Д-р, Фарм. магистр Ян Станислав Штерба-Бэм — научный, педагогический и человеческий профиль

При случае 110-го юбилея (9. 11. 1874 г.) и 45 лет с внезапной смерти (1. 1. 1938 г.) проф. Штерба-Бэма авторы, его бывшие ассистенты и докторанты, задумываются о научном, педагогическом и общественном профиле и о человечески трагической судьбе своего учителя. Произвели практически полную библиографию работ Штербы, произвели оценку его деятельности, дополнили и собрали рассеянные данные о его жизни. Проф. Штерба-Бэм работал на фармацевтическом образовании в Праге всего 35 лет и в междувоенном периоде был как передовой чешский химик и руководитель Института по химии фармацевтической и прикладной факультета естественных наук Университета им. Карла одной из самых выразительных фармацевтических личностей. Научной направленностью вышел из прогрессивной концепции мировой неорганической химии на рубеже двух веков, представленной у нас и за границей самым знаменитым чешским неорганическим химиком, проф. Бог. Браунером, который внедрял периодическую систему элементов Менделеева, кроме других и свойствами редких земель. В этих намерениях Штерба сначала изучал соединения церия⁵⁷⁻⁶² и затем приоритетно изолировал килограммовые количества очень чистого сканди-оксида⁶³⁻⁶⁷). Осуществлением этих принципиальных материальных условий давал возможность систематически дальнейшему изучению свойств скандия, этому до сих пор препятствовала рассеянность скандия в литносфере. Основным вкладом школы Штербы было около 40 новых соединений скандия⁶³⁻⁷³) подтверждающих правильное и Менделеевым предсказанное распределение скандия в периодической систем. Скандий остается поэтому в мировом химическом сознании связано с проф. Штерба-Бэмом. Проф. Штерба-Бэм содействовал удивительно тоже к истории химии своей монографией о периоде флогистона⁹⁶) и затем верными медальонами выдающихся химиков своего времени⁹⁹⁻¹⁰⁴). Значительным вкладом в фармацевтическую контрольно-аналитическую методику стала его концепция и разработка первой чехословацкой фармакопей.

Б.

Ceskoslov. Farm., 33, 1984, No. 8, c. 349—357

Summary

Melichar M., Melichar B.: Prof. PhDr. PhMr. Jan Stanislav Štěrba-Böhm - His Scientific, Pedagogic and Human Qualities

On the occasion of the 110th anniversary of the birth (9 November 1874) and the 45 anniversary of the sudden death (1 January 1938) of Prof. Štěrba-Böhm, the present authors, his former assistants and doctoral candidates, reflect upon the scientific, pedagogic and social qualities and the tragic human fate of their tutor. They have arranged a practically complete bibliography of his writings, evaluated his activities, supplemented and assembled the scattered data concerning his biography. Prof. Štěrba-Böhm was active in the pharmaceutical studies in Prague for 35 years and between the world wars as a distinguished Czech chemist and Head of the Institute for Pharmaceutical and Applied Chemistry,

Charles University Faculty of Natural Sciences, was one of the most prominent personalities in the pharmaceutical profession. His scientific orientation stemmed from the progressive conception of international inorganic chemistry at the break of the century, represented both in this country and abroad by the most prominent Czech inorganic chemist, Prof. Boh. Brauner, who fought to enforce the Mendeleev's periodic system of elements, including the properties of rare earths. In these intentions Štěrba first studied the compounds of cerium⁵⁷⁻⁶²) and then priority isolated kilogramme amounts of very pure scandium oxide.⁶³⁻⁶⁷) The realization of this principal material condition made it possible to perform further systematical studies of the properties of scandium, which had been hitherto hindered by scattered occurrence of scandium in the lithosphere. The principal contribution of the Štěrba's school represents about 40 new scandium compounds⁶³⁻⁷³) confirming the correct position of scandium in the periodic system as forecast by Mendeleev. Scandium thus remains connected with Prof. Štěrba in the minds of chemists throughout the world. Prof. Štěrba-Böhm remarkably contributed to the history of chemistry with his monograph on the phlogiston theory period⁹⁶) and telling essays on the outstanding chemists of his period.⁹⁹⁻¹⁰⁴) An important contribution to pharmaceutical control analytic methods was also his conception and elaboration of the first edition of the Czechoslovak Pharmacopoeia.

Má

Ceskoslov. Farm., 33, 1984, No. 8, p. 349—357

Zusammenfassung

Melichar M., Melichar B.: Prof. PhDr. PhMr. Jan Stanislav Štěrba-Böhm - wissenschaftliches, pädagogisches und menschliches Profil

Bei der Gelegenheit des 110. Jahrestag der Geburt (9. 11. 1874) und des 45. Jahrestags des plötzlichen Todes (1. 1. 1938) von Prof. Štěrba-Böhm bewerten die Verfasser, als ehemalige Assistenten und Doktoranden, die wissenschaftliche, pädagogische und gesellschaftliche Bedeutung und das menschliche tragische Schicksal ihres Lehrers. Sie haben praktisch vollkommene Bibliographie der Studien von Prof. Štěrba durchgeführt, seine Tätigkeit ausgewertet, vereinzelte Angaben über sein Leben ergänzt und gesammelt. Prof. Štěrba-Böhm arbeitete auf dem Gebiete des pharmazeutischen Studiums in Prag insgesamt 35 Jahre und in der Zeit zwischen den zwei Weltkriegen stellte er als hervorragender tschechischer Chemiker und Vorstand des Institutes für pharmazeutische und angewandte Chemie der Naturwissenschaftlichen Fakultät der Karls Universität eine der bedeutendsten pharmazeutischen Persönlichkeiten dar. In seinem wissenschaftlichen Schaffen ist er aus der Weltkonzeption der anorganischen Chemie der Jahrhundertwende ausgegangen, die bei uns und auch im Ausland von dem hervorragenden tschechischen anorganischen Chemiker Prof. Boh. Brauner repräsentiert wurde. Dieser hat das Mendelejev'sche periodische Elementensystem durchgesetzt, vor allem auch durch Ermittlung der Eigenschaften der seltenen Erden. In diesen Intentionen studierte Štěrba zuerst die Cerverbindungen⁵⁷⁻⁶²) und dann hat er mit Priorität Kg-Mengen von sehr reinem Skandiumoxid⁶³⁻⁶⁷) isoliert. Durch Realisierung dieser materiellen Grundbedingung wurde weiteres systematisches Studium der Eigenschaften von Skandium ermöglicht, was bisher durch sehr zerstreute Anwesenheit dieses Elementes in der Lithosphäre erschwert wurde. Den Grundbeitrag der Schule von Štěrba liegt in etwa 40 neuen Skandiumverbindungen,⁶³⁻⁷³) wodurch die richtige und von Mendelejev vorausgesagte Stellung von Skandium in dem periodischen System bestätigt wurde. Skandium bleibt aus diesem Grunde im chemischen Bewusstsein der Welt mit dem Namen von Prof. Štěrba-Böhm verbunden. Prof. Štěrba-Böhm trug beachtenswert auch zur Historie der Chemie mit seiner Monographie über die Phlogiston-Zeit⁹⁶) bei und hat manche zutreffende Kurzporträts von hervorragenden Chemikern seiner Zeit publiziert.⁹⁹⁻¹⁰⁴) Sehr bedeutend für pharmazeutische kontroll-analytische Methodik ist seine Konzeption und Ausarbeitung des ersten Tschechoslowakischen Arzneibuches.

Z. S.

Ceskoslov. Farm., 33, 1984, No. 8, p. 349—357

1. Kužma B. (13. 7. 1873–23. 8. 1943). Nižší reálné gymnázium, praxe lékárnická, studium farmacie v Praze 1892/1893–1893/1894, doplňující maturita 1898, PhDr. 1902, doc. 1905, mimoř. prof. 1910, f. prof. anorg. chemie vysoké školy technické v Brně 1911, f. prof. univerzity v Brně, rektor České vysoké školy technické v Brně, děkan přírodovědecké fakulty univerzity v Brně. Viz např.: Baborovský, J., in: Ottův slovník naučný, sv. XXVIII, Doplnky, s. 859, 1909; Ibid. Dodatky, sv. III/2, s. 999, 1935; Lékárn. věstník 2, 129 (1943); Melichar, B.: Lékárn. věstník 2, 169 (1943); Čizrnák, J.: Sborník příspěvků k dějinám farmacie Jihomoravského kraje, Brno, vyd. KUNZ, 1981, s. 134–135.
2. Baborovský J. (28. 8. 1875–10. 10. 1946). Gymnázium s maturitou 1894, lékárnická praxe, PhMr. 1898, PhDr. 1902, první docent teoretické a fyzikální chemie UK v Praze 1905, profesor fyzikální chemie na technice v Brně 1912, vybudoval první ústav fyzikální chemie v českých zemích, autor první české učebnice Teoretická a fyzikální chemie (1926). Viz např. Viktorin, O.: Čas. čes. lékárn. 2, 220–222 (1946); Čizrnák, J.: in: cit. 1) s. 133–134.
3. Plzák F. (10. 12. 1877–5. 5. 1944). Šest tříd gymnázia, lékárnická praxe, studium farmacie 1897–1899, doplňující maturita 1900, PhDr. 1902, asistent prof. B. Raymana 1903, docent organické chemie 1905, mimoř. prof. 1910, f. prof. 1920, přednosta ústavu organické chemie přírodovědecké fakulty UK, děkan 1927–1928, předseda Čs. lékárnické společnosti 1924–1941. Viz např.^{100, 106} Škramovský, St.: Čas. čes. lékárn. 57, 47 (1944); Tomíček, O.: ibid. 57, 47 (1944); Baborovský, J.: ibid. 57, 48 (1944); Fragner, J.: ibid. 57, 49 (1944).
4. Životopisné údaje z doby dětství Jana Štěrby, o jeho rodičích a příbuzných citujeme ponejvíce podle ⁹⁴):
Otec: Leopold Štěrba, měšťan v Sezemicích č. 90, e. k. nadporučík na odpočinku, komandant e. k. vojenského špitálu v Pardubicích. V Sezemicích vlastnil hospodářství, které pronajal v době, kdy byl na vojně. Narodil se 22. 11. 1832 v Sezemicích jako syn Václava Štěrby, souseda a řezníka v Sezemicích, a Barbory, roz. Melišové ze Zmíného. Zemřel 21. 6. 1879 v Sezemicích.
Matka: Františka Marie, roz. Remešová, dcera učitele z Pardubic, nar. 5. 10. 1845 v Třebosicích č. 3, zemř. 27. 8. 1875.
Sňatek Leopolda Štěrby a Frant. Remešové: 14. 9. 1869 v Pardubicích.
Syn z manželství Leopolda Štěrby a Frant. Štěrbové, roz. Remešové: Jan Nepomucký Stanislav Štěrba, nar. 9. 11. 1874 v Sezemicích, č. 90, zemřel 1. 1. 1938 v Praze.
Nevlastní matka: Otec Jana Štěrby po ovdovění roku 1875 se oženil (28. 10. 1876 v Pardubicích) s Annou Františkou, roz. Böhmovou, nar. 9. 3. 1843 v Chrudimi, dcerou Frant. Böhma, měšťana v Pardubicích. Po smrti manžela, Leopolda Štěrby, se nevlastní matka Jana Štěrby provdala (23. 11. 1880 v Sezemicích) za Ferdinanda Jiroutka, měšťana v Sezemicích č. 26, nar. 15. 12. 1836, který však záhy zemřel (před r. 1883). Poručníkem Jana Štěrby byl jeho strýc Jan Remeš, rolník v Třebosicích.^{10a}
Je vhodné poznamenat, že matka Leopolda Štěrby, roz. Melišová, byla příbuzná Emanuela Meliše, českého hudebního spisovatele (1834–1916) a jeho manželky, literárně činné.⁷⁾
5. Matriky narozených a oddaných Státního oblastního archivu, Zámorsk, okres Ústí nad Orlicí, dopis čj. SOA 278/30-83 z 1. 4. 1983. Děkujeme za zjištění.
6. Matriky oddaných MěNV Sezernice, jakož i ústní a písemná sdělení kronikáře MěNV Sezernice, p. Karla Gottwalda. Děkujeme za zjištění a sdělení.
7. Ottův slovník naučný, sv. XVII, s. 70, 1901.
8. V Praze bydleli na Vinohradech, Puchmayerova ul. č. 8, nyníjší Lublaňská.^{10a}
Do obecné školy chodil Jan Štěrba v Sezemicích (patrně 1881–1882 a 1882–1883 a v Praze (od roku 1883). Na budově školy v Sezemicích ke stému výročí narození prof. Dr. Štěrby-Böhma byla s datem 1976 zasazena roku 1979 deska.⁶⁾
9. Literární archiv Památníku národního písemnictví, Praha, dopis čj. 2786/LA-3314/83 z 29. 8. 1983: ze zachovaných Výročních zpráv gymnázia v Praze, Žitná ul., je doloženo, že Jan Štěrba navštěvoval III. a IV. třídu gymnázia v letech 1887–1888 a 1888–1889. Předcházející dvě Výroční zprávy se nezachovaly.
10. Záznamy Hlavního gremia lékárníků, Praha, v knihovně Ústavu dějin farmacie Farmaceutické fakulty UK, v Hradci Králové, inv. č. 248, krab. č. 10.
11. Údaj, že lékárnickou praxí v Benešově u Prahy vykonal Jan Štěrba u PhMr. F. Schnöblinga,²²⁾ nemůže být správný, protože F. Schnöbling lékárníka U zlatého orla v Benešově prodal i s domem PhMr. Zdenko Šimáčkovi již 22. 7. 1887,¹⁰⁾ tzn. dvě léta před tím, než Jan Štěrba nastoupil do praxe v Benešově, a téhož roku koupil lékárníka U zlaté koruny v Praze na Malém rynku.¹²⁾
12. Hanzlíček, Z.: Apotékářský ryneček. Farmakoterap. zprávy Spofa 29, 87–90 (1983).
13. Čas. čes. lékárn. 13, 300 (1894).
14. Na náš dotaz podává Académie de Paris, Service des Archives, dopisem z 16. 1. 1984 sdělení: Podle studijní karty, desky č. AJ 165726, byl „Jan Sterba“ zapsán na fakultě přírodních věd v letech 1900–1901, 1901 až 1902 a 1902–1903 a pracoval u prof. H. Moissana. Data o zkouškách nejsou v kartě zaznamenána.
15. Archiv Univerzity Karlovy, fond filozofická fakulta:
  - a) Katalogy studujících na filozofické fakultě od zimního 1892-1893 do letního semestru 1894, a pak 1895–1900.
  - b) Osobní spis prof. PhDr. PhMr. J. S. Štěrby-Böhma, inv. č. 142.
  - c) Osobní spis prof. PhDr. PhMr. Aug. Bělohoubka, inv. č. 31.
  - d) Chemické ústavy, inv. č. 1603.
  - e) Protokoly o schůzích profesorského sboru filozofické fakulty, přírodovědecké fakulty.
  - f) Protokol fakulty filozofické 1903/3, čj. 1755 z 29. 4. 1903.
16. Žádost PhMr. J. Štěrby o připuštění k rigorózum schválena na schůzi profesorského sboru dne 7. 5. 1903 (referent prof. Brauner).^{10e,f)}
17. Údaje o kondicích, cestách a pobytu Jana Štěrby v letech 1894–1898 nemáme doloženy, proto je uvádíme podle ^{22, 21, 20, 21, 42)} z ústního podání a z vlastních vzpomínek.
Prof. Štěrba-Böhm se někdy zmiňoval o českém lékárníku-cestovateli. Domníváme se proto, že cesty na blízký východ, o nichž hovořil, je snad možno spojit s PhMr. Vilémem Němcem (1857–1942), který dlouhá léta působil jako kondicinující lékárník, cestovatel a organizátor výprav v Egyptě a v afrických zemích,¹⁸⁾ a který se se Štěrbou mohl setkat v Praze, např. na schůzi České lékárnické společnosti (18. 9. 1894) při přednášce o lékárnách, zdravotnictví a o vysokých školách v Káhiře.¹⁹⁾
18. Pejml, K.: Čas. čes. lékárn. 17, 143–145 (1937).
19. Němec, V.: Čas. čes. lékárn. 13, 385–388 (1894).
- * 20. PhDr. Anna Štěrbová-Böhmová, roz. Jenko z Lublaně, Jugoslávie.^{10b)} Nar. 9. 6. 1885, doktorát filozofie získala na filozofické fakultě v Praze.^{4b)} Sňatek s doc. dr. J. Štěrbou-Böhmem 4. 12. 1912 v Lublani, zemřela 22. 7. 1936. Syn Jan Petr, nar. 14. 8. 1914, promován RNDr. ^{72, 85)} dne 26. 6. 1937, zemřel 11. 2. 1942.
21. Na základě adopční smlouvy z 10. 10. 1912, (e. k. okresní soud na Král. Vinohradech č. No V 221/12).^{10b)}
22. Původní venia docendi pro dějiny chemických teorií^{4a)} byla změněna na profesuru chemie při jmenování m. f. profesorem.^{10b)} Pro zajímavost citujeme část textu tehdejšího dekretu: „Jeho císařské a královské Apoštolské Veličenstvo ráčilo Nejvyšším rozhodnutím ze dne 21. 12. 1913 nejmilostivěji jmenovati . . . mimořádným profesorem chemie . . .“
Rádným profesorem chemie s povinností konat přednášky z chemie anorganické a z farmaceutické chemie anorganické byl jmenován k 1. 11. 1920 (MŠANO č. 69026 z 6. 11. 1920) na návrh komise: prof. Brauner, Štrouhal, Kučera z 13. 5. 1920.^{10b)}
23. Arouh.: Prof. dr. Jan Štěrba-Böhm padesátníkem. Čas. čes. lékárn. 4, 97–98 (1924).
24. PH. MR. 1933: Profesori a studentský život. Slovenský lékárník 4 (3), 3–6 (1934). „ . . . jeho prednes je tak dokonalý a názorný, že je takmer nemožno tomu neporo-

*) Publikace prof. Štěrby-Böhma, jakož i publikace o něm citujeme v plném původním znění.

* Note: Dr. Anna Sterba-Böhm, born as Anna Jenko in Ljubljana was the first Slovenian women with Ph.D. in science. She worked also in the laboratory of Marie Curie Sklodowska in Paris. The sister of Anna Sterba-Böhm, dr. Eleonora Jenko Groyer (1879-1959) completed her medical degree in St. Petersburg in Russia in the year 1907 and was the first Slovenian women who become a medical doctor.

- zuměf . . . požaduje precizní vedomosti . . . je rád v styku s poslucháči i mimo posluchárne . . . na pozdrav velmi zdvorilo odpoví . . . Ináče je celý deň vo svojom laboratoriume . . .“
25. O. Tomíček: Unív. prof. dr. Jan Stanislav Štěrba-Böhm šedesátým narozeninám. *Národní listy (Z kulturního života)*, 9. 11. 1934.
  26. Š.: K šedesátým narozeninám prof. PhDr. PhMr. Jan St. Štěrby-Böhma. *Čas. čl. lékařn.* 14, 269–271 (1934). Š. = Škrámovský, St.
  27. Hladík, J.: Profesor Štěrba jako akademický učitel. *Lékařn. listy* 27, 225–226 (1934).
  28. Anon.: Šedesátiny prof. dr. J. Štěrby-Böhma. *Věstník Svazu čl. lékařnictva* 27/15, 643–643 (1934).
  29. Anon.: Přátelský večer k oslavě šedesátin prof. dr. Mr. J. Štěrby-Böhma. *Věstník Svazu čl. lékařnictva* 27/15, 707–708 (1934).
  30. Tomíček, O.: Za univ. prof. dr. Mr. Janem Stan. Štěrbo-Böhmem. *Čas. čl. lékařn.* 17, 329–332 (1937). V podstatě je to rozloučení nad hrobem v Sezemicích 6. 1. 1938, viz snímek u citace.³²⁾ Číslo *Čas. čl. lékařn.* vycházela s jistým zpožděním, proto zprávy o pohřbu jsou uveřejněny ještě v ročníku 1937.^{30–32)}
  31. Šn.: Pohřeb prof. dr. Mr. Jana Stanislava Štěrby-Böhma. *Čas. čl. lékařn.* 17, 359–359 (1937). Šifra Šn. = J. Štěpán. Je to zpráva o rozloučení v posluchárně chemických ústavů 5. 1. 1938.
  32. Štěpán, J.: Univerzitní profesor PhDr. PhMr. Jan Stanislav Štěrba-Böhm. *Mladá farmacie (příl. k Čas. čl. lékařn.)* 6, 16–19 (1937–1938). Je to zpráva o rozloučení 5. 1. 1938 v Praze a 6. 1. 1938 v Sezemicích. Snímky z pohřbu.
  33. Šn.: Pietní vzpomínka u hrobu univ. prof. dr. Mr. J. S. Štěrby-Böhma. *Čas. čl. lékařn.* 18, 104–104 (1938). Šn. = J. Štěpán. V den svátku prof. Š.-B., Jana (Nepomuckého), 16. 5. 1938, utčila *Čas. čl. lékařnická společnost* památku Š.-B. zájezdem ke hrobu v Sezemicích; snímek pomníku. Situace na snímku s náhrobkem a nápisem „Leopold Štěrba“ atd. již neexistuje, protože hrob č. 198, v němž je Š.-B. v Sezemicích pochován, byl asi v roce 1970 zrušen pro nezaplacení poplatku³⁾ (manželka i syn zemřeli,²⁰⁾ jiných nejbližších příbuzných nebylo). Rakev s pozůstatky je sice na místě a byla překryta deskou, avšak na hrobě je pomník cizího zemřelého.⁹⁾
  34. Šn.: Zájez do Sezemie ke hrobu prof. dr. Mr. J. S. Štěrby-Böhma. *Mladá farmacie (příl. k Čas. čl. lékařn.)* 6, 110–110 (1937–1938).
  35. Křepelka, J. H.: Za prof. dr. J. S. Štěrbo-Böhmem. *Chem. listy* 32, 41–42 (1938).
  36. Škrámovský, St.: J. St. Štěrba-Böhm+. *Collection* 10, 1–7 (1938).
  37. Matula, V.: In memoriam profesora dr. J. Štěrby-Böhma. *Lékařnické listy* 31, 1–2 (1938).
  38. Rektorič, Z.: Za prof. Štěrbo-Böhmem. *Věstník Svazu čl. lékařn.* 31/19, 2–2 (1938).
  39. Samek, H. B.: Rozloučení s univ. prof. PhDr. PhMr. Janem St. Štěrbo-Böhmem. *Věstník Svazu čl. lékařn.* 31/19, 27–29 (1938).
  40. *Čas. čl. lékařn.* 18, 43–44 (1938): Na schůzi výboru ČLS 11. 1. 1938 předseda společnosti, prof. F. Plzák, utčil památku prof. Š.-B.
  41. *Čas. čl. lékařn.* 18, 163–163 (1938): Na schůzi výboru FIP ve Spa 18. 5. 1938 předseda FIP, Høst Madsen, utčil památku zesnulého místopředsedy FIP, prof. Š.-B.
  42. Křepelka, J. H.: Jan Stanislav Štěrba-Böhm. Praha, Česká akademie věd a umění, 1939, 20 s.
  43. Anon.: 70 let od narození + univ. prof. J. S. Štěrby-Böhma. *Lékařn. věstník* 3, 206–206 (1944).
  44. Matula, V. H.: Stručné dějiny chemie. I. část, Praha, 1926, 84 s.
Idem: *Boj o tajemství hmoty*; podtitul *Cesta chemie*. Praha, Beaufort, 1938, 204 s.
Idem: *Hmota a její proměny*. Praha, Pokrok, 80 s.
  45. Petrů, F., Hájek, B.: *O vývoji české chemie*, Praha, Orbis 1954, 156 s.
  46. Habilitační řízení, jakož i vydání Štěrbova habilitačního spisu tiskem,^{15b 26)} probíhalo velmi rychle: 27. 11. 1907 podána žádost o habilitaci, 23. 1. 1908 přidělena komisi Brauner, Raýman, Bělohoubek, 27. 2. 1908 schválena, 14. 5. 1908 proslavena habilitační přednáška²⁶⁾ a 24. 10. 1908 byl J. Š. jmenován soukromým docentem pro dějiny chemických teorií. Celý tento spěch, jakož i překvapující zaměření habilitace na dějiny chemických teorií a ne na anorganickou chemii vysvětluje prof. Křepelka⁴²⁾ nejasným tvrzením, že „... i poměry na samé fakultě utvářejí toto rozhodnutí“. Domníváme se, že lze spěch i „poměry“ vysvětlit a dokreslit skutečností, že prof. Aug. Bělohoubek,^{15c)} u něhož byl J. Š. asistentem, byl v té době těžce nemocen (již roku 1907 měl zdravotní dovolenou pro následky jednostranného ochrnutí) a 8. 5. 1908 zemřel a že J. Š. tehdy ještě nebyl docentem, proto doc. B. Kužma,¹⁾ asistent prof. Braunera, a doc. F. Plzák,²⁾ asistent prof. Raýmana, byli pověřeni suplováním přednášek a cvičení a vedením chem. farm. laboratoří za prof. Bělohoubka již v době jeho zdravotní dovolené.^{14c)} Po odchodu m. f. prof. Kužmy do Brna (1911) byl doc. J. Š. pověřen přednáškami spolu s m. f. prof. F. Plzákem.
  47. Melichar, B.: Z historie chemických disciplín na farmaceutickém studiu. In: *Věda v Československu 1918 až 1952*. Edit. Nový, L., Folta, J., Praha, ČSAV, s. 171 až 179, 1979.
  48. a) Masarykův slovník naučný, díl VII., 1933, s. 92.
b) Příruční slovník naučný, Praha, Academia, 1967, 4. díl, s. 434.
  49. Ottův slovník naučný nové doby, díl VI., 2. sv., 1943.
  50. *Čas. čl. lékařn.* 11, 359, 360–361 (1937).
  51. *Ibid.* 11, 129, 131, 165, 230 (1931).
  52. Votoček, E., Heyrovský, J.: *Chemie anorganická*. Praha, Česká chemická společnost, 1944, 1000 s. Štěrba-Böhm je citován na s. 810 u skandia: „Je to prvek, jehož chemie je nerozlučně spjata se jménem českého chemika Štěrby-Böhma“. Na s. 795 u prvků vzácných zemí: „... z našich chemiků v prvé řadě Brauner a jeho žák Štěrba-Böhm“. Dále na s. 573, 814.
  53. Okáč, A.: *Qualitative analytische Chemie*. Leipzig, Akad. Verlagsges., 1960, s. 250; 644 s.
Idem: *Analytická chemie kvalitativní*, Praha, ČSAV, 1956.
  54. Lze se domnívat, že to byl prof. B. Brauner, který Štěrba podnítil k práci na skandiu, protože v roce 1906 v níže uvedeném kompendiu poznamenává: „Nový důkladný výzkum tohoto prvku by byl nanejvýš významný, bohužel je to znesnadněno tím, že získání čistého materiálu v dostatečném množství je obtížné“ – a po roce 1908 začíná Štěrba pracovat na izolaci skandiumoxidu! Později Š.-B. píše: „Protože vlastnosti tohoto prvku tak málo jsou známy a se stanoviska theoretického tak neobyčejně zajímavé (viz B. Brauner: *Abegg's Handbuch der anorganische Chemie* III. p. 340), vzal jsem si za úkol pokud možno je prostudovati.“⁴³⁾
  55. Brauner, B. i: *Abegg, R.: Handbuch der anorganischen Chemie*, 3. sv., 1. odd., s. 339–361. Leipzig, Hirzel, 1906, 466 s.
  55. Jean Sterba: Préparation de l'oxyde de cérium pur. *C. R. Acad. Sci. (Paris)* 133, 221–223 (1901). Štěrbovy práce^{25–27)} předkládal u Akademii prof. H. Moissan.
  56. Jean Sterba: Cristallisation de l'oxyde de cérium. *C. R. Acad. Sci. (Paris)* 133, 294–295 (1901). Práce^{28 29)} nebyly dosud ve Štěrbových bibliografiích citovány.
  57. Jean Sterba: Étude du siliciure de cérium. *C. R. Acad. Sci. (Paris)* 135, 170–172 (1902).
  58. Jean Sterba: Sur oxycarbure de cérium. *C. R. Acad. Sci. (Paris)* 134, 1056–1059 (1902).
  59. Jan Štěrba: Příspěvek ke studiu sloučenin ceria. Rozpravy (České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, třída II. mathematicko-přírodnická) roč. XII., II. tř., č. 23, 1–31 (1903). Po r. 1918: Rozpravy (České akademie věd a umění, tř. II.).
  60. Jean Sterba: Contribution à l'étude de quelques combinaisons du cérium. *Ann. Chim. Phys.* 2, 193–232 (1904).
  61. J. Štěrba-Böhm et V. Matula: Étude sur le dosage volumétrique du cérium. *Rec.* 44, 400–409 (1925).
  62. Jan Štěrba-Böhm et Ad. Pisariček: Sur quelques combinaisons du cérium. *Collection* 2, 244–254 (1913).
  63. Dr. Jan Štěrba-Böhm: Příspěvek k chemii skandia, část I. *Rozpravy XXII*, č. 15, 1–10 (1913).
  64. Dr. Jan Štěrba-Böhm: Příspěvek k chemii skandia. *Chem. listy* 7, 336–340, 380–382 (1913).
  65. Johann Sterba-Böhm: Ein Beitrag zur Kenntniss des

- Skandiums. Ztschr. f. Elektrochemie 20 (10), 289—295 (1914).
66. **Jean Šterba-Böhm**: Contribution à l'étude du scandium II. Bull. Soc. Chim. 27, 185—195 (1920).
67. **Jan Šterba-Boehm**: Příspěvek ku poznání skandia II. Rozpravy XXIX, č. 16, 1—8 (1920).
68. **Prof. dr. Mr. Jan Šterba-Böhm a PhMr. Stanislav Škramovský**: O komplexních oxalátech skandia. Čas. čsl. lékár. 8, 211—215 (1928).
69. **Prof. J. Šterba-Böhm a PhMr. St. Škramovský**: O komplexních oxalátech skandia. Rozpravy XXXVIII, č. 24, 1—14 (1929).
70. **J. Šterba-Böhm, S. Škramovský**: Sur les oxalates complexes de scandium. Collection I, 1—18 (1920).
71. **J. S. Šterba-Böhm, M. Melichar**: Contribution à la connaissance des terres rares. I. Collection 7, 57—68 (1935).
II. Collection 7, 131—145 (1935).
72. a) **Jan S. Šterba-Böhm, Jan P. Šterba-Böhm**: O uhlíkatanech skandia. Čas. čsl. lékár. 17, 301—309 (1937).
b) **J. S. Šterba-Böhm, J. P. Šterba-Böhm**: Sur les carbonates de scandium. Collection 10, 8—19 (1938).
73. **Z. Trousil**: Sur les sulfates et sélénates de scandium. Collection 10, 290—304 (1938).
74. **Johann St. Šterba**: Bericht über die chemischen Wirkungen der Kathodenstrahlen. Jahrb. Radioakt. Elektronik: 4 (3), 306—345 (1907).
75. **Johann Šterba**: Über chemische Einwirkung der Kathodenstrahlen. Monatsh. Chemie 28, 397—409 (1907).
Tato práce z části experimentálně provedena ve fyz. chem. laboratoři univerzity v Lipsku u prof. Luthera a z části v Praze.
76. **Johann St. Šterba**: Über die Radioaktivität der Teplitz-Schönaauer Quellsedimente. Jahrb. Radioakt. Elektronik 8 (1), 23—34 (1911).
77. **Vojtěch Rosický, Jan Šterba-Böhm**: Ultrabazit, nový nerost z Freibergu v Sasku. Rozpravy XXV, č. 45, 1—10 (1916).
78. **V. Rosický, J. Šterba-Böhm**: Ultrabazit, ein neues Mineral aus Freiberg in Sachsen. Ztschr. Krystallograph. 55, 430—439 (1920).
79. **Dr. Jan Šterba-Böhm, dr. Jar. Vostřebal**: Studie o kvantitativním stanovení molybdenu co sírníku. Rozpravy XXVIII, č. 1, 1—2 (1919).
80. **Jan Šterba-Böhm, Jaroslav Vostřebal**: Über die gravimetrische Bestimmung des Molybdens als Sulfid. Ztschr. Anorg. Allg. Chemie 110, 81—103 (1920).
81. **A. Krejčí, (J. Šterba-Böhm)**: Pisekit, nový radioaktivní nerost nebo kladotvar. Čas. miner. geol. 1, 1—5 (1923).
82. **J. Šterba-Böhm, Mlle M. Auerspergrová**: Une contribution à l'étude du plomb tétravalent. Rec. 44, 390—399 (1925).
83. **J. Šterba-Böhm, A. Dorabalska**: O nieznaney własności związków zawierających pewne pierwiastki chemiczne. Roczniki chemji 12, 875—879 (1932).
84. **Šterba-Böhm J., Dorabalska A.**: Sur une propriété inconnue des composées de certain éléments chimiques. Collection 5, 232—237 (1933).
85. **Disertace pražské univerzity 1882—1953, I., II.**, Praha, Univerzita Karlova, Stát. pedagog. nakl. 1965. Sbírka pramenů a příruček k dějinám Univerzity Karlovy sv. 3. 1902/03, č. 300. **Jan Stanislav Šterba**: Příspěvek ke studiu sloučenin ceria.⁶⁹⁾
1910/11, č. 634. **Anna Jenková**: Studie o stanovení a dělení kyselin: jantarové, jablečné a vinné.
Doktorandi prof. dr. J. S. Šterby-Böhma:
(1) 1917/1918, č. 908. **Jaroslav Vostřebal**: Studie o vázkovém stanovení molybdenu.⁷⁰⁾
(2) 1922/1923, č. 64. **Marie Auerspergrová**: Příspěvek ke studiu sloučenin olova čtyřmocného.⁶²⁾
(3) 1928/1929, č. 385. **Adolf Písaříček**: O některých sloučeninách ceria.⁶⁾
(4) 1928/1929, č. 409. **Stanislav Škramovský**: O komplexních oxalátech skandia.^{68—70)}
(5) 1932/1933, č. 672. **Vincenc Bosák**: Příspěvek k chemii aktinia.
(6) 1932/1933, č. 673. **Bohuslav Melichar**: Analýza tzv. létavých prachů jáchymovského smolince.
(7) 1934/1935, č. 787. **Miloš Melichar**: Příspěvek ku poznání vzácných zemin.⁷¹⁾
(8) 1936/1937, č. 934. **Zdeněk Trousil**: O sřanech a selenech skandia.⁷²⁾
- (9) 1936/1937, č. 947. **Jan Petr Šterba-Böhm**: O uhlíkatanech skandia.⁷³⁾
86. **Prof. dr. Mr. J. Šterba-Böhm**: O významu koloidů v praxi lékařnické. Čas. čsl. lékár. 4, 50—53, 65—66 (1924).
87. **Idem**: O čistotě a jakosti některých preparátů salicylových. Čas. čsl. lékár. 7, 222—225 (1927). Prakt. lékařník 1934, č. 11, s. 322—323.
88. **Idem**: Lékopis a jeho aplikace. Čas. čsl. lékár. 8, 158—159 (1928).
89. **Idem**: Preparáty bismutu v lékopise československém. Čas. čsl. lékár. 11, 113—115 (1931).
90. **Idem**: Příspěvek k posuzování některých extraktů. Prakt. lékařník 1932, s. 1—2.
91. **Idem**: Lékopis a jeho vývoj. Čas. čsl. lékár. 13, 4—6, (1933).
92. **Idem**: O zkoušení Syrupus Rubi Idaei. Čas. čsl. lékár. 14, 14—14 (1934).
93. **Idem**: Výstava chemicko-farmaceutického průmyslu v Zagrebu. Ibid. 14, 357—359 (1934).
94. **Idem**: O farmacii v Dánsku. Ibid. 17, 196—197 (1937).
95. **Výklad ku Farmakopoei rakouské Editionis VIII.** Napsal dr. Aug. Bělohoubek, c. kr. univerzitní profesor chemie, za součinnosti dr. O. Boška, dr. B. Krafta, A. Olivy, O. Pohla, dr. J. Šterby, V. Dubského a E. Šedivého. Díl I. Překlad úředního latinského textu farmakopoe. Praha, Bursák a Kohout, 1906, 422 s.
Habilitační přednáška: Význam prací francouzských chemiků Gerhardta a Laurenta.^{15b)}
97. **Prof. dr. Šterba-Böhm**: O vlivu chemiků francouzských na vývoj vědecké chemie. Čas. čsl. lékár. 1, 1—4, 17—20 (1919).
98. **Prof. dr. Mr. J. Šterba-Böhm**: Lékárnictvo jako kulturní činitel v dějinách národů slovanských. Almanach II. sjezdu slovanských lékařníků v Praze 1931, část I., s. 43—48, Praha, 1931.
99. **J. St. Šterba-Böhm**: Dimitrij Ivanovič Mendělejev. Čas. čsl. lékár. 14, 45—48 (1934). Ke stému výročí narození.
100. **Jan St. Šterba-Böhm**: Marja Skłodowska-Curie. Praha, Česká akad. věd a umění, 1935, 41 s.
101. **Š.-B.**: Prof. dr. Bohuslav Brauner. Čas. čsl. lékár. 2, 164—165 (1921). (Ke jmenování B. B. čestným členem Čsl. lékár. spol.)
102. **Anon.**: Prof. dr. Bohuslav Brauner 8. V. 1855—8. V. 1925. Ibid. 5, 65—67 (1925). (K sedmdesátinám B. B. napsal Š.-B.)
103. **Prof. dr. J. Šterba-Böhm**: Profesor dr. Bohuslav Brauner + 8. 5. 1855—15. 2. 1935. Čas. čsl. lékár. 15, 24—25 (1935).
104. **Jan St. Šterba-Böhm**: Bohuslav Brauner, Praha, Česká akad. věd a umění, 1935, 52 s.
105. **Idem**: K padesátým narozeninám Prof. dr. a PhMr. Františka Plzák. Čas. čsl. lékár. 7, 207—209 (1927).
106. **Idem**: 60 ième anniversaire de prof. Dr F. Plzák. Chem listy 31, 437 (1937).
107. **Idem**: Vynikající lékaři a poštovní známky. Folia medic 1934, č. 1, 22—25 (fa Norgine).
108. Čas. čsl. lékár. 15, 141 (1935).
109. Spisy vydávané Přírodovědeckou fakultou UK I (1932) ...
110. Československý lékopis. vyd. druhé (ČsL 2), s. XI, 1954.
111. Čas. čsl. lékár. 15, 137, 196, 222, 242 (1935).
112. Ibid. 13, 184 (1933).
113. Ibid. 7, 11 (1927).
114. Čas. čsl. lékár. 16, 26 (1936).
115. Ibid. 16, 23 (1936).
116. Ibid. 13, 226 (1933).
117. **Ivanov, M.**: Tajemství RKZ. Praha, Mladá fronta, Edice Kolumbus, 1969. Na s. 495 se k RKZ vyjadřují profesori přírodovědecké fakulty UK jako experti: O. Tomáček, J. Křepelka, V. Vojtěch, F. Plzák, J. Šterba-Böhm.
118. Paříž 1927 (oslavy 100 let nar. M. Bertholota);
Vilno 1929;
Toulouse 1929 (oslavy 700 let university);
Havana 1929 (oslavy 200 let university); všo^{15be)};
Brusel 1935 (kongres FIP) Čas. čsl. lékár. 15, 137, 196, 242 (1935).

119. Zahraniční exkurze s posluchači farmacie: Bulharsko 1928, Čas. čsl. lékárn. 8, 105–108 (1928); Belgie 1929, ibid. 9, 118–120 (1929); Rumunsko 1930, ibid. 10, 137–139 (1930); Polsko 1931, ibid. 11, 105 (1931). O exkurzích Š.-B. přednášel na schůzích Čs. lékařnické společnosti.
120. Odpoledne přicházel prof. Š.-B. zpravidla do asistentké laboratoře na čaj (silný, bez cukru), ke krátké volné diskusi o současných pracovních a všeobecných problémech. Před sedmou hodinou večer obyčejně dával povél ke společnému odchodu z ústavu, což bylo spojeno s doprovodem přes Albertovské schody na Vinohrady do Lablaňské ulice, kde bydlel. Cestou humorně vyprávěl své proslulé vyprávěnky z cest, z pobytu v Dubrovniku (říkal „v Dubrovničce“), v Egyptě, v Paříži, na Bledu, o prof. Braunerovi aj. Nutno poznamenat, že se při tom málokdy opákoval.
- Občas s některým z asistentů šel do kina „Na Slovanech“; vzpomínáme na francouzskou veselohru s Fernandem „Mládenc paní Hussonové“, kdy Š.-B. se zcela bez zábran rozveselil.
- Prof. Š.-B. se často zmiňoval, že ve Francii propagoval české laboratorní sklo Kavalier: vozil si je z Čech do Paříže, protože bylo mnohem odolnější než sklo francouzské.
121. Sbírku těchto veršovaných pozvánek vlastní syn doc. dr. R. Uzel, MUDr. Radim Uzel, a kol. PhMr. O. Tomičková-Hubálková, dcera prof. O. Tomička (děkujeme za laskavé zapůjčení). Texty velmi vtípaně odrážejí poměry, mnohé osoby a osobní vztahy členů chemických ústavů, někdy i politickou situaci v republice, vše hlavně v první polovině třicátých let. Citujeme alespoň některé partie, charakterizující prof. Štěrba-Böhma: / „Vás neobklopí nimbus bohorovný, / když jdeme pro radu k Vám do pracovny“, / nebo k oslavě šedesátin r. 1934:“ / „ať všední den či prázdniny či svátek / Vás najdeme v kupě knih nebo u stojatek, / a dlouho pane z Vašich oken záře, až úsporné to děsí komisaře“. / A vyslovuje přání: „ať nasbíráte nové známky krásné, / ať dýmčička Vám nikdy nevyhasne“.
122. Niklíček, L., Manová, J., Hájek, B.: O habilitaci J. S. Štěrby-Böhma z dějin chemických teorií na Karlově univerzitě v roce 1908. Dějiny věd a techniky 12, 24–32, (1979).
123. Melichar, B.: Českoslov. Farm. 21, 183 (1972).
124. Melichar, B., Rusek, V.: Českoslov. Farm. 32, 201–204 (1983).
125. Melichar, B., Rusek, V.: in: Věda v Československu 1945–1960, 2. sv., Praha, ČSAV, 1982, s. 47–58.
126. Melichar, M.: Českoslov. Farm. 27, 241–244 (1978).
127. Remy, H.: Lehrbuch der anorganischen Chemie I, II., Leipzig, Geest u. Portig K. G., 1955, II., s. 542.
128. Prof. Štěrba-Böhma pomohl vyreklamovat mladého J. Heyrovského z narukování do první světové války tím, že mu v chemickém ústavu umožnil pracovat na disertaci.
129. Po válce bylo možno lékopis redakčně uzavřít jen díky jednomu zachráněnému korekturnímu výtisku ze Štěrbovy doby a po některých úpravách ho vydat jako Československý lékopis, vydání první (ČsL 1), Praha, ministerstvo zdravotnictví, 1947.
130. Petrů, F., Hájek, B., Procházka, V.: K přípravě skanditých sloučenin a kovového skandia v technickém měřítku. Chem. průmysl 7, 230–232 (1957).
131. Petrů, F., Hájek, B.: Pokroky v chemii skandia. Chem. Listy 60, 721–732 (1966).
- V tomto souborném sdělení jsou citovány práce celého kolektivu.
132. Archiv Čs. společnosti chemické.

Doc. RNDr. PhMr. Miloš Melichar,
Lidická 24, 703 00 Ostrava 3 - Vítkovice

ANTACIDUM

anacid compositum suspense

V 5 ml suspenze obsahuje 10 mg oxethazainu, 100 mg hydroxidu hořečnatého, gel hydroxidu hlinitého v množství odpovídajícím 190 mg kysličníku hlinitého a 43,6 mg 95 % lihu.

Přípravek snižuje žaludeční sekreci a uvolňování gastrinu, působí příznivě na zánětlivě změněná nervová zakončení ve sliznici jícnu. Má příjemnou chuť.

Podávání je vhodné u peptického vředu žaludku a duodena, bulbitidy, funkční gastropatie s hyperchlorhydrií, gastroezofageální refluxu, refluxní ezofagitidy.

BALENÍ: 240 ml suspenze

ODBOR KLINICKÉ FARMACIE, Praha 1 — Dlouhá třída 11 a 15
SPOJENÉ PODNIKY PRO ZDRAVOTNICKOU VÝROBU, Praha 3 — Husinecká 11a